

TAMÁS PÁL

Atrocitástérképek

Az újabb szlovák–magyar történeseknek itthon három magyarázata forog közkézen. Az első csoportba az erőszakközpontú összeesküvés-elméletek tartoznak. Ezek szerint mindenütt – Szerbiától Románián át Szlovákiáig – erősödik a magyarellenes többségi nacionalizmus, s tulajdonképpen az lobban fel hol itt, hol ott erőszakos formákban, nehezen kiszámíthatóan. S most, amikor minden ebbe az irányba mutat, a Budapesten hatalmon levő baloldal erre nem érzékeny, sőt épp most építi le a nemzeti támogatások rendszerét, s fosztja meg a kisebbségi magyar eliteket a magyarországi szimbolikus védernyőiktől is. Radikális nemzeti változatok szerint ezzel igazából egyenesen odalöki az embereket az utcán a nyitrai, szabadkai magyarverőknek. A kormányoldal ilyen vádakra közvetlenül alig reagál, de a felbukkanó esetekre megpróbál keményen rámozdulni. Túl keményen – mondja esetenként a szomszéd többségiek mérsékeltbb elitje. Persze, senki sem tudja, mennyi általában ilyen esetekben az „elég”, mennyi a „túl”. De mert a pesti kormány egyfelől maga is csak elég elnagyolt képpel rendelkezik a határon túli történekről, és gyermekkorukban az ő politikusait is nagyjából poszt-trianoni „jó lesz vigyázni, mert ezektől még minden kitelik” filozófiák szerint nevelték, hát ő is megfújja a kürtöket. S természetesen ugyanakkor bizonyítani is akarja, hogy a jobboldalhoz képest lehet, hogy általában kevesebbet beszél határon túli véreinkről, de ha baj van, akkor tudja, hogy mi a kötelessége. Manapság különben is annyi mindennel vádolják. Hát akkor most legalább nemzetietlenségéről ne beszélhessenek.

A második elmélet azt hangsúlyozza, hogy ami most a szlovák belpolitikában s valahogy erre reagálva a közép-európai politikában folyik, az a szlovák elit belső játszmáját meztelenítette le egy pillanatra a szélesebb közönség előtt. A nyitrai bőrféjük ehhez legfeljebb véletlen apropót kínáltak. A jobbközép koalíció személyi ellentétei nélkül, akármennyire utálták is igen sokan a neoliberais reformkurzust, Dzurindának most nem vették volna el a választásokat. Fico kihasználta, amit lehetett, de többsége így is igen viszonylagos. Kormányt akart alakítani, s bár a polgári oldal megosztott ugyan, de azért egyik pártja sem merete elvállalni a többiek – korábbi koalíciós partnerei – előtt, hogy elsőnek kínálja oda magát Ficónak. Aki aztán azzal állt össze, akivel lehetett. S mert mások, így Bugárék – nem is igen tőle, hanem Mečiar nevével tartva – nem álltak kötélnek,

maradt Slota. Végül is 50%+1-nek valahonnan össze kell jönnie. Lehet, hogy Fico egyébként osztotta/osztja sok kelet-európai választó hitét, hogy a politikai elitek a mi vidékeinken tulajdonképpen csepűragók, akik közönségük kegyeit keresve püfölik egymást, de az előadás után együtt mennek el sörözni. Slotának csak a szélsőjobb-

oldalon jutott hely. Elég ronda szerep. De előadás után azért ő sem különbözik a többiektől. Hát akkor miért kellene karanténba zárni, vagy másképp komolyabban bántani? De mindettől függetlenül, a szlovák politikai játék most különben is arról szól, hogy a nyitrai incidenst kihasználva mártsuk be Ficót a világ előtt, amennyire csak lehet. Csak úgy kerülhetett hatalomra, hogy összeállt az ördöggel. Mi megmondtuk, hogy aki szelvet vet... S lám, már néhány hét múlva az utcán fiatal magyar nőket vernek. Ficónak persze nem könnyű, de védekezik, ő is elhatárolódik, gyűlöletbeszéd elleni lépéseket ígér. De amikor a belső csatazajra és a magyar vádakra valahogy a külföld is reagálna, akkor már az egész történetből szintén profitálni akaró Dzurinda is a szlovák imidzset kezdi védeni. Végül is a szlovák közvélemény nem szereti, ha egy parkban nappal lányokat vernek. De azt sem, hogy egy ilyen incidensből következően kint valakik – csak úgy általában – potenciális fasisztáknak nevezzék a szlovákokat. A meccsből hosszabb távon egyébként valószínűleg Mečiar kerül ki nyertesként. A Nyugat szemében eddig ő volt a szlovák mumus. Ha ő jön, mindentől elbúcsúzhattok, ami a Nyugathoz köt benneteket – magyarálták kintről a szlovákoknak. S ők szavaztak, ahogy kellett. Vagy ahogy illett. Most Slotához képest Mečiar a mérsékelt, aki a pozsonyi kapu előtti helyezkedésnél koalíciós partnereit egy másodperccel megelőzve kezdett beszélni toleranciáról. S vannak helyzetek, amelyekben minden pillanatnyi különbség sokat számít. Azután, megkérve majd ennek az árát, átállhat – mondjuk jövőre – a másik oldalra. S közben persze el fogja mondani, hogy ő nem is Ficótól

távolodik, hanem Slotát elégette meg. Ő nem áruló, akit a túlsó oldalon megvettek, hanem igazi demokrata, aki nem bírja már tovább a radikálisokat. S Dzurindáéknak a Mečiar-párttal már többségük lehet. Persze fizetnek, mondjuk azzal, hogy a két év múlva esedékes elnökválasztáson Mečiar mögé állnak, aki így biztosan államelnök lehet. A hírek szerint ő most már ezzel is beérné. S közben feljavítaná nyugati médiaképét. Hiszen kiderül, ő is demokrata, vagy legalább azzá válhat. Végül is, ha otthagyja Slotát, „hozzájárul a szélsőségek visszaszorításához”. Egyébként tényleg.

De mit is tudunk ügyeletes mumusunkról, Slotáról – Pesten? Nem sokat, ám amit mégis, az elég visszataszító. 1990 óta Zsolna polgármestere. A város a kiépülő nyugat-szlovákiai nemzetközi autópári zóna kulcsvárosa. Az ott működő KIA autózemet egyébként Dzurinda alatt hozták a városba, amely semmiképpen sem a lemaradó, leszakadó vesztesek térsége. Ellenkezőleg. Slotáék országosan közel 12 százaléka most júniusban persze az egész országból jött össze. Slota az általa alapított nemzeti párt élén már 1990-ben bekerült a parlamentbe, amelynek 1994–99 között elnöke volt. A párt 2001-ben szétszakadt, de egy évvel később ismét összeállt – újra az ő vezetésével. Mi természetesen leginkább magyarellenes kijelentéseit szoktuk idézni. Ebben a vonatkozásban kétségtelenül unikális figura. A Kárpát-medencében hozzá hasonló fordulatokkal parlamenti politikus ma nyilvánosan nem beszél a magyarokról. Szó van ázsiai hordákról, akik csak a szlávokkal keveredve szelídültek meg, s váltak valahogy elviselhetőkké. Elővezet fantazmagóriákat a magyarok kívánatos áttelepítéséről, páncélosok küldéséről „a Dunán túlra”. De ugyanebben a stílusban beszél romákról, homoszexuálisokról is. Nyilvános szövegeiben felmerül egyes roma asszonyok kényszersterilizációjának lehetősége is. Persze, minderről még ellenzékben, kormányzati felelősségtől távol esik szó. Ez nem kormányzati program, inkább valamilyen perverz show magukat kisebbségeknek érzők álemancipációjához. A legutolsó időkig – amikor is Ficónak tulajdonképpen az ő segítségével sikerült megszereznie a hatalmat a polgári oldaltól – nem is veszik őt komolyan. De azért a minisztériumok újraosztásánál az európai ügyek (vagyis a pénzek leszállítása, a programok indítása), tehát egy szuperfontos poszt – amely eddig Pozsonyban egyébként hosszú évek óta a magyar párté volt – most Slotáék kezébe került. Az ő helyettese, a zsolnai alpolgármester lett a fejlesztési miniszter.

A harmadik megközelítés az erőszakra összpontosít, amelyről úgy véli, megvan a maga saját logikája. A társadalomban lassan kialakulhatnak azok a csoportok, amelyek privatizálják az erőszakot az államtól (amely

mindig is megpróbálta magának fenntartani az erőszak legfőbb hazai piacát, és az államszocializmusban vitathatatlanul ellenőrizte is azt). Ezután az erőszak életre kel, osztódik, céljai változhatnak. Más és más csoportok kerülhetnek csóvájába. Az erőszak elszabadulásának tényén keveset változtat, hogy működése rosszul látható, hogy áldozatai nem a társadalom főáramából, hanem szinte kizárólag a rosszabbul védett, marginalizált csoportokból kerülnek ki. Hogyha nem tartozol „azok” közé, mindebből semmit sem érzel. Rád ez az egész, legalábbis azt hiszed, tulajdonképpen nem is vonatkozik. A nyitrai incidens azért válhatott ügygé, mert a magyarok ott a *mainstream* részei. Ez egyébként látszik a szlovák reakciókból. Mi itthon azt hisszük, állami szinten is megfogalmazódó szolidaritásunkkal „kikényszerítjük” a szlovák közvélemény elhatárolódását, sőt aktív együttérzését is. A valóságban azonban – legalábbis részlegesen – inkább fékezhetjük azt. Ha van felzárkózás a magyar kisebbség fizikai védelmére, annak elsősorban az az oka, hogy a magyarok a szlovákiai társadalom közepéhez tartoznak. Aki őket védi az erőszaktól, ha szlovák is, magát védi. Nem akarja, hogy más bőrféjük, más indokokra hivatkozva, de az ő barátnőjét, hűgát is megtámadják. Addig, amíg romákat vertek, melegeket fenyegettek, kisvárosi temetőket dúltak, hihette, hogy nem róla van szó. Az áldozatok, ugye, olyan mások voltak. S nem volt (mint ahogy ilyen esetekben máshol, mondjuk, Romániában sincs) többségi és kisebbségi magyarok között igazi különbség az atrocitások megítélésében, ameddig azok a peremre szorított csoportokat fenyegetik. Nem szép dolog, de nem minket vernek. Sőt, esetenként mi verünk.

A tulajdonképpeni kérdés itt az lesz, mikor s milyen körülmények között változik meg a korábbi helyzet, és kerülnek a társadalmi közephez tartozó csoportok vagy képviselők az erőszak célkeresztjébe. Van, aki itt véletlenekben hisz, vagy ilyenektől tart. Van, aki szerint ebben is minden az elitektől függ. Ha az ő viselkedésük felbátorítja a csöcseléket, akkor az lincselni fog. Ha pedig az elit felelősséggel viselkedik, visszafogott, s az állami rendfenntartók kellően szigorúak, csend lesz s nyugalom.

Mások, köztük én is, az erőszak szerkezetváltozásait inkább a rendszerváltó társadalmak extremistáinak természetéből próbálnánk megérteni. A radikalizmus-kutatás klasszikusaival itt lehet mit kezdeni. Kornhauser arról beszél, hogy a modern tömegtársadalom atomizálódása, a társadalmi rend bomlása lehet az alapja a populista extremizmusnak. Míg a korai fasizmuskutatók azt még az alsó-középosztály lázadásának vélték, később már jobban kezdték annak korai szakaszaiban

a lumpen csoportok, a nagyvárosokba felvándoroltak, a peremcsoportok szerepét is érzékelné. Más ismert németek, Klingemann és Scheuch egy korai munkájukban, még 1967-ben, úgy vélik, hogy a jobboldali extrémizmus normális patológia, arra ott a hajlam minden ipari társadalomban. De különösen sokan lehetnek erre érzékenyek a leginkább fejlődő, változó társadalmakban. A nagyon gyors változások érthetően megosztják az érintetteket. Minél gyorsabb az átalakulás, annál többen lesznek képtelenek lépést tartani vele. S még többen lesznek azok, akik, bár igyekeznek lépést tartani, nem értik, mi történik velük, körülöttük. S ilyenkor minden egyszerű magyarázat olyan tetszetősnek tűnik. Persze, a sok frusztrált, környezetét nem értő, megzavarodott emberből szerencsére csak igen kevesen lesznek bőrfejúekké, vagy vesznek részt pogromokban. S ezt a másodlagos kiválasztódást már nem szociológiai, hanem pszichés elemekkel lehetne igazán meghatározni. Szlovákia mindenestre az utolsó tíz évben Magyarországnál összehasonlíthatatlanul többen változott. A '89 előtti Csehszlovákia a kádári Magyarországhoz képest egy nemzedéknyi idővel volt távolabb a Nyugattól, s attól, amiben most ezen a tájon élünk. Amikor a kilencvenes években mi már komolyabban rákapcsoltunk, ők még Mečiarral bajlódtak. Azután ők is keményen nekiindultak. A nemzetközi szervezetekben utolértek bennünket. A külföldi tőkével az utolsó években nálunk ügyesebben bánnak. Az ellátórendszerek reformjait kényes pontokon nálunk valamivel korábban elkezdték. A megállapodott szlovák kisvárosokban (nagyvárosok ott amúgy sincsenek) hirtelen jelent meg a modernitás. Az ország nagyot lépett előre, de többen lettek a mindentől megzavarodók is. S ezt mindenestre könnyebb lesz kezelni, mint a szaporodó nyomort, a terjedő kilátástalanságot, vagy a „már mindegy mindent”. Vagyis azt, ami, mondjuk, Szlovákiát nem, de Szerbiát nagyjából ma jellemzi. S bár minden arculítés fáj, más mögöttük az indulat, s más-milyen lehet majd a gyógyító kezelés is. Nem hiszek a leegyszerűsítő programokban, abban, hogy miközben körülöttünk mindenütt nőnek az indulatok, ezen csak magyar–magyar összefogással lehetne segíteni. ■

HAMBERGER JUDIT

Tenni vagy nem tenni

A szlovákok és magyarok közötti viszony sem a közel-, sem a régmúltban nem volt jónak nevezhető. Vannak olyan időszakok, amikor e viszony nyugodtabb, és vannak olyanok is, amikor feszült és ideges. Ennek okai nemcsak szerzteágazóak, hanem mély történelmi és társadalmilélektani gyökerekkel is rendelkeznek. A kölcsönös bizalmatlanság – leegyszerűsítve – abban rejlik, hogy a szlovákok a dél-szlovákiai, magyarok által lakott területek esetleges Magyarországhoz csatolásától tartanak, a magyarok pedig a szlovákiai magyar kisebbség asszimilálása miatt aggódnak. E félelmek oldását az 1995-ben aláírt és a szlovákok által egy év múlva ratifikált alapszerződés megfelelő passzusai sem biztosítják.

Ismerjük meg északi szomszédunkat (és magunkat is)

Ahhoz, hogy ezt a viszonyt végre elrendezzük (ami rövid- vagy középtávon lehetetlen), meg kell vizsgálnunk azokat a bizonyos mély gyökereket. A vizsgálat első lépései közé tartozik, hogy megismerjük saját indítékainkat és a szlovákok indítékait, és ezeket összevessük. Az önismeret és a másik megismerése nélkül nem tudunk ötről hatra jutni a szlovák–magyar viszony javításában.

A magyar köztudat és történelmi tudat olyanfajta illúziókat éltet, amelyek nem teszik könnyűvé annak felismerését, hogy mi bajuk a szomszédainknak velünk. A realitás talaján állva kell megvizsgálnunk, hogy miért viszonyulnak hozzánk negatívan. Van ugyan elképzelésünk arról, hogy történelmileg hogyan viszonyulnak hozzánk, de ezt nem ütköztetjük az ő elképzeléseikkel. Abban a tudatban élünk, hogy szomszédaink rólunk alkotott negatív véleménye – és itt elsősorban a szlovákokra gondolok – nem jogos, túlságosan egyoldalú.

Ahhoz, hogy szomszédainkkal rendezzük végre közös, illetve egymástól elválasztó dolgainkat, önismertetre, önmagunkkal való szembenézésre is szükségünk